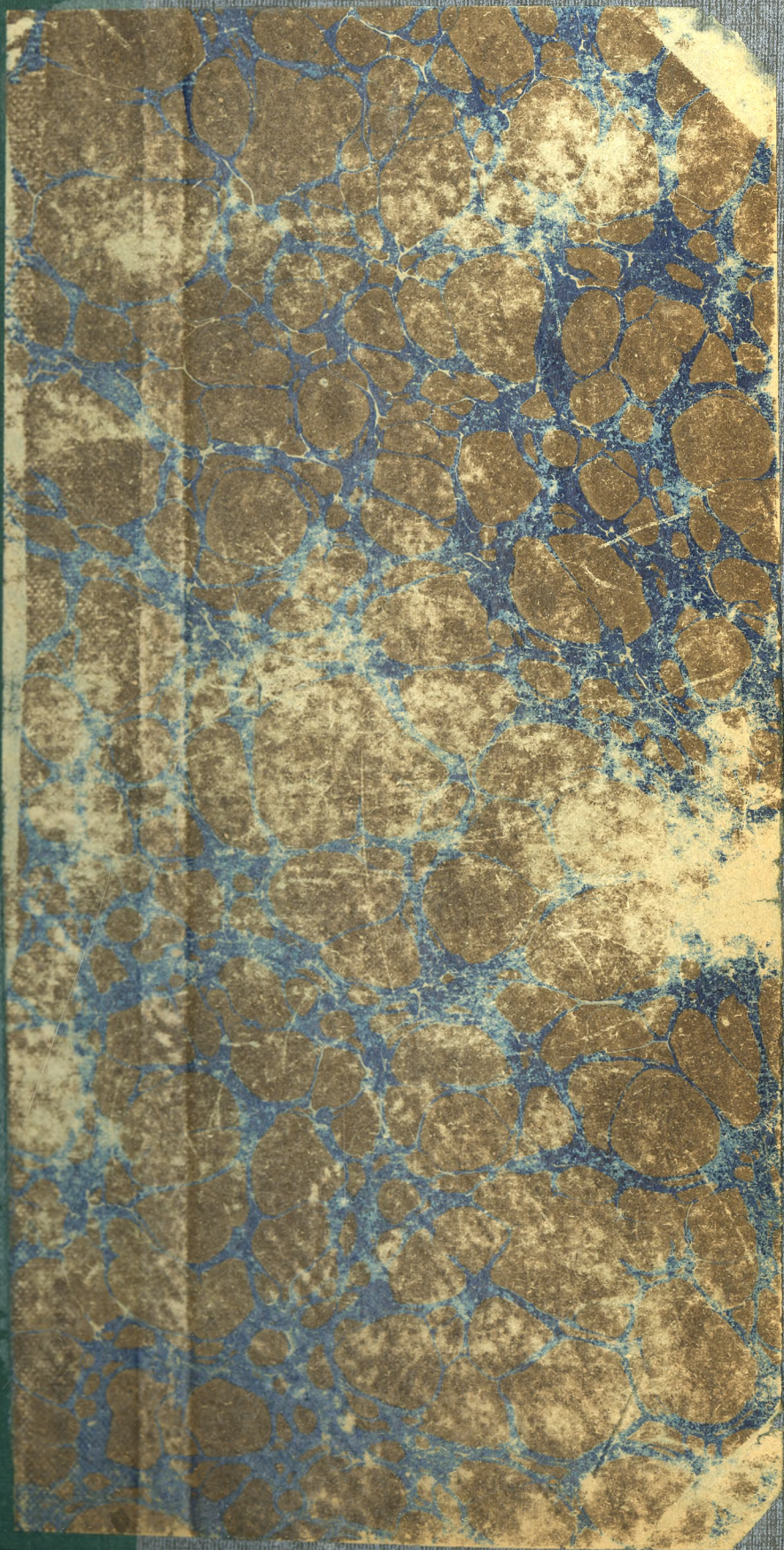

Politikai
röpiratok.

151.

1.

Ára 40 kr.

157
1345

MIT AKAR A SCHULVEREIN.

IRTA

✓ HALÁSZ SÁNDOR.

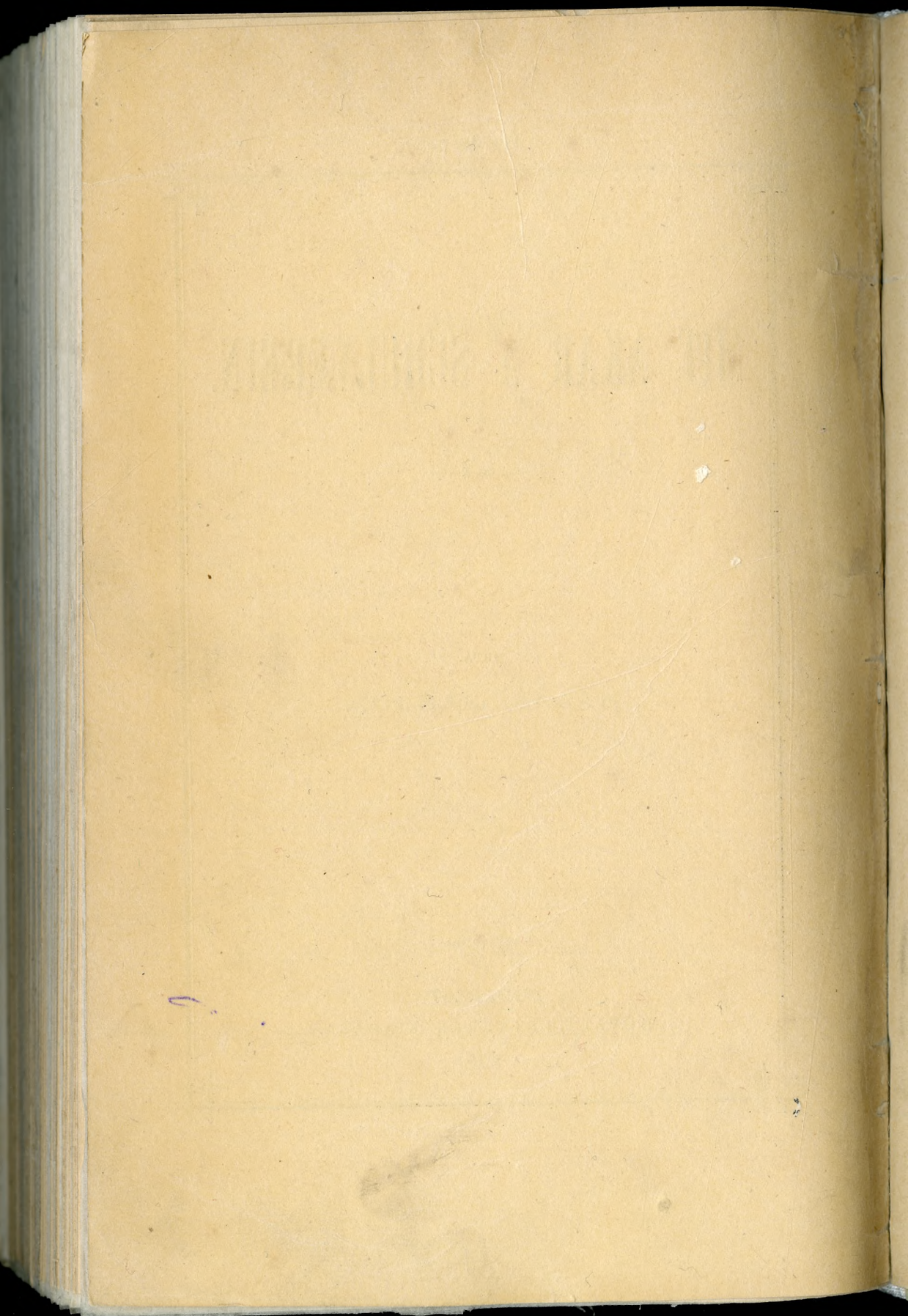
5.

BUDAPEST.

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA.

1882.

2

MIT AKAR A SCHULVEREIN.

IRTA

✓ HALÁSZ SÁNDOR.

BUDAPEST.

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA.

1882.

NY. 1778. I. SZERLETERVÉNY

1882. évi évkönyv

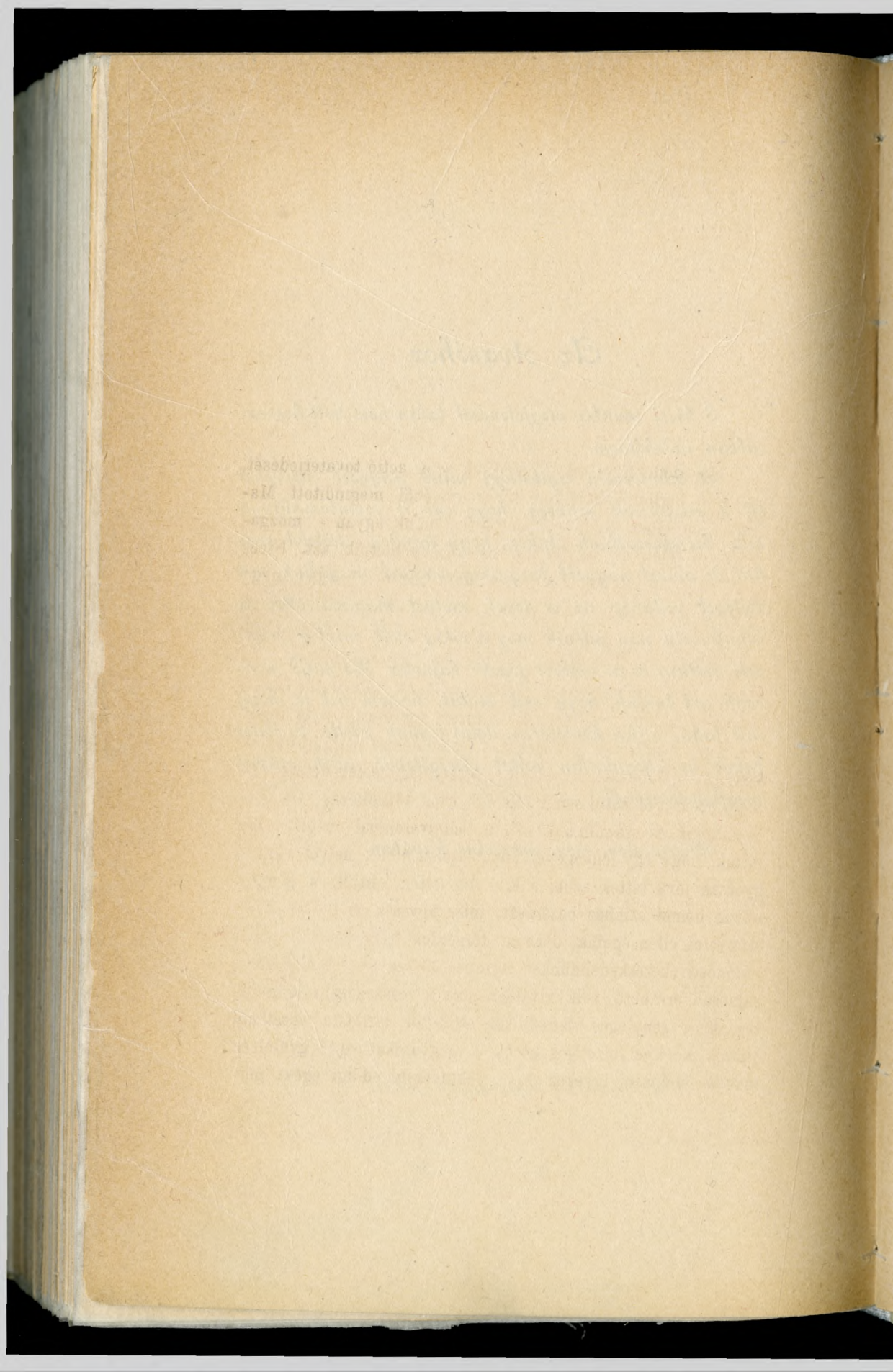
Budapest, 1882. Rudnyánszky A. könyvnyomdájából.

Az olvasóhoz.

É hiesi munka megjelenését talán nem kell hosszasan indokolnom.

A Schulverein agitatioja mind nagyobb mértékben áll a parancsoló szükség, hogy mi is szembezálljunk vele. Szembezállunk olykép, hogy minden elítélet nélkül, de annál nagyobb tárgyilagossággal vizsgáljuk, mit rejteget voltaképp az a lap, melyet magára öltve a Schulverein úgy jelenik meg a világ előtt, mint a „nemzeti cultura és az emberi jogok“ bajnoka. Ha majd nemcsak azt tudja, hogy mit mutat, hanem azt is, hogy mit takar ezifa höntésében, itelni fogunk föllette. Ez ítélet találó és elfogulatlan voltát elősegítendő, adok számot megfigyeléseimrel.

Budapesten, 1882. márczius havában.

4.

Fokozódó figyelemmel kísérjük azon ació tovaterjedését, melyet a berlini Schulverein teljes erejéből megindított Magyarország ellen. Nem szabad túlbecsülnünk ugyan e mozgalom horderejét, de ép oly kevésbé kicsinyelhetjük azt. Nincs okunk sem az egyikre, sem a másokra. Arról, hogy e nagy szenvedélyre és tapintatlanságra valló izgatás veszélyessé ne váljék. bizonyára gondoskodni fognak azok a férfiak, kiktől első sorban függ a hatalom nagy Németországban s e külső tényező magatartása jótékonyan fogja támogatni azt a fölfogást, melyet e kérdésben vallanak egyrésről saját intéző köreink, másrésről józaneszü, derék német polgártársaink, kiknek ítélőképességére s ebből kifolyólag cselekedeteik irányára nem tud hatni semmiféle hóbortos vállalkozás. De foglalkoznunk és számolnunk kell a Schulvereiunal mégis. Hisz láttuk, hogy egy lényegében jelentéktelen hibát, melyet nagyon gyorsan jóvá tettek azok, a kik elkövették, értjük a gyapju-utcza német színház bezárását, mily ügyesen ki tudták zsákmányolni ellenségeink, s az a tömérdek kár, mely e miatt különösen kereskedelmünket sujtotta, de egyéb tekintetben is sajnosan érezhető volt, kiválóan arra a rosszakaratu, irányzatos, és a tényleges viszonyokat elferdítő lázításra vezethető vissza, melylyel bizonyos körök a magyarokat sujtó gyűlölség magvát elhinteni igyekeztek. A Schulverein eddigi egész mű-

ködése oda mutat, hogy gonosz kezek törnek ellenünk, s azon érvek, melyekkel tetteiket igazolni kívánják, még csak látszólagosan se jogosak. A cultur-missió ürügye alatt politikai röpiratok bocsáttatnak ki ellenünk, melyek czélja: hamis nyomra vezetni az ítéletet odakünt s élesztetni a viszálykodás tüzet bent az országban. A föllengző eszmék hüvelyében politikai utopiák foglaltatnak, melyek törekvése: fölszigázni a nemzeti-ségi aspiratiókat és izgatni a fönnálló rend ellenében. A mióta megindult a magyar államiság consolidálásának munkája, mindez a roszt árnyként együtt haladt ugyan vele, de ez a hamis alapokra fektetett támadás, ez a kiméletlen, igazságtalan hadjárat csak most lesz rendszeresítve. S a rendszeresítés munkájára vállalkozott a berlini Scholverein.

Meg fogjuk kísértetni megvilágítani azt az aknamunkát, melyet azok a jó urak ásnak ellenünk. Az fölösleges munka lenne, hogy újra meg újra belebocsátkozzunk ama támadások megczáfólásába, melyek minden könyveikben felütik fejüket. Csakis a mennyiben a tárgyunk összefüggése kívánja, fogunk reflectálni rájuk. Azokat a hydra-fejeket régóta leverték előttünk s e munkára már akarva sem vállalkozhatnánk, azon egyszerű okból, mert évek óta mindig ugyanazon „sérelnekkel“ állunk szemben, s ha végig lapozunk száz meg száz munkát, egyetlen egy újabb motivum sem mutatkozik, mely a felvetett kérdést más oldalról tüntethetné föl, mint a részrehajlás, az elferdítés, a rideg egoismus oldaláról. A nóta ugyanaz marad, csak a kik fujják, azok mások.

Bármennyit is rágalmazzák a magyar nemzeti intolerantiát, az 1868-iki nemzetiségi törvény, mely ugy szólván kiinduló pontja az erdélyi szász-német eszmeháborúnak, a legszabadabb elvű alkotások egyike marad mindenha. A magyar nyelv

suprematiájának kimondása az állami individualitás megőrzésének egyik elkerülhetetlen követelménye volt, s hogy mily enyhe alkalmazást nyert ez is, misem bizonyítja jobban, mint a törvény azon intézkedése, mely a törvényhatóság ügyvitelében az illető nemzetiség nyelvének a magyarral párhuzamos, egyenjogu érvényesítését teszi lehetővé. S épen a szászok csapják a legnagyobb lármát a magyaroknak a többi „nemzetiségeket elnyomó zsarnoksága“ ellen; ők, a kikiről tudva van, hogy majd minden városukban, jólehet a lakosság fele más nemzetiségű, a községi határozatok, hirdetések, körözlvények stb. csakis német nyelven hozatnak nyilvánosságra, s hogy a legcsekélyebb tekintet nincs arra, vajjon a nem-németajkuak megértik-e azokat vagy sem. Tehát az, hogy a magyar állam, mint ilyen, melynek magyarnyelvű lakossága legalább is annyi mint a többi nemzetiségeké együttvéve, uralmat biztosít a magyar nyelvnek, mely a vezérszerepre már egyedüli számbeli arányánál fogva is hivatott lenne, a legflagransabb jogsérelmet képezi, ellenben szász fölfogás szerint teljesen megfér a méltányossággal az, hogy a lakosság egyik fele kizárja jogaiból azt a másik félt, mely egyenlőn osztozik vele a terhekben. S kérdjük továbbá: a „törvény lábba tiprását“ követi-e el a nemzet, midőn a törvényesen egybegyűlt törvényhozó testülete, haladva a modern állam követelményei által kijelölt uton, véget vet oly állapotnak, mely a középkor kiváltságolt rendi uralmát jelentette az országnak egyik csekély részében; mely államot képezett az államban, melynek fontartása egyértelmű lett volna a lakosság egy töredékének a központi hatalomtól való függetlenítésével. A szászokon kívül voltak az országnak sok más lakói, kik szintén dicse-

kedhetek nevezetes históriai előjogokkal és kiváltságokkal, de azok valamennyien készek voltak fölládozni a rendiség elavult privilegiumait, hogy ne állják útját az államnak, modern értelemben való haladására és consolidálására törekvő fáradaimban. A Királyföld rendezése nem fosztotta meg a szászokat jogaiktól, hanem egyenlőkké tette őket az ország többi polgáiraival. A törvényhatóság autonomiájának keretében csak olyan jogokat gyakorolhatnak ők is, mint a többi magyar törvényhatóságok, s ha előállanak azzal, hogy „megraboltattak“, mert a szász egyetemi vagyona rá tette a kormány a kezét, csak oly valótlanságot mondanak, mint mikor nyelvük elnyomásával vádolják a magyart. Az ő vagyona ép oly érintetlen, mint azelőtt; csak hogy most nagyobb ellenőrzés alatt áll, hogy csakugyan oly czélokra fordíttassék, melyek kielégítése egyedüli és igazi hivatását képezi, t. i. culturalis czélokra. Az állami felügyeleti jog egyik legprimitivebb folyamánya, hogy a közvagyon se vonassék ki figyelem alól, ennek az egyszerű jognak megtagadása egyenlő lenne az állami souverainitás eszméjének teljes visszautasításával.

A mikor tehát a politikai elnyomatást említik nálunk azok, a kik részesei a legliberalisabb alkotmány mindennemű áldásainak, sőt akik bizonyos tekintetben éppen az önrendelkezés több eszközénél fogva, a többi hasonló politikai testek fölött határozott előnyben vannak, épp oly visszás és furcsa álláspontra helyezkednek, mint azok, akik dörgedelmes predikatiókat tartanak nekünk a politikai jogok tiszteletben tartása felül, míg otthon néma meghunyászkodással fogadnak a hatalmas kezekből bármely reactionarius rendszabályt. Avagy náluk csak elmélet a politika szabadelvűsége? Nem hiába számít a Schulverein főmatadorjai közé oly férfiakat, kik a the-

oriának nagymesterei. De viszont, talán épen ezen körülmény-nél fogva megkivánhatnók, hogy legalább culturalis ügyekben tanusitanának oly „széles látkört“ és „alaposságot“, mely eddig nemzetségüknek, közhiedelem szerint — kizárólagos privilegiuma volt. Mert mit szóljunk, ha a százszok közt a német nyelv elnyomását és a magyar nyelv által való kiszoríttatását halljuk részükről hangoztatni akkor, midőn csak arról van szó, hogy ezentul a többi tantárgyak közé „a magyar nyelv oktatása“ is fölvétessék. Nem egy magyar tanfériu volt, a ki még középiskoláinkban is, melyek mind egyikében kötelező a német nyelv tanítása, ennek kiküszöbölését ajánlotta, de mindannyiszor siker nélkül, mert a többség, igen helyesen, fölismerete e nyelv irodalmi fontosságát, de különben sajátos közjogi és nemzetiségi viszonyainknál fogva nélkülözhetetlennek találta. S a német urak azzal viszonozták e figyelmet, hogy a midőn a magyar nyelvnek a nemzetiségi iskolákban, pusztán mint melléktárgynak oktatása elrendeltetett, először a megvetés kifakadásai-val illették azt a barbár nyelvet, azután pedig teli lármázták a világot, hogy azt saját édes és zengzetes anyanyelvük helyébe rájuk akarják „erőszakolni.“ Pedig az a törvény a lehető legkevesebbet követelte és a legjobbat czélozta. Először is azt, hogy saját érdekükben többek közt az állam nyelvét is értsék a hon polgárai, azonkívül módot akart nyujtani, hogy bizonyos hivatalokat más nemzetiségűek is elnyerhessenek, hogy nyelvében is ismerjék azt a nemzetet, melynek e hazában az irányadó szerep jutott. S tehetik ezt anélkül, hogy megrövidülnének saját nyelvükben vagy nemzetiségükben.

Hogy a magyarországi németajku iskolákban van oly fontos tárgy a magyar nyelv, mint a magyarországi magyar-

ajku iskolákban a német, első perczre nyilvánvaló. A nyelvek közös ismerete sok ellentétes érdeket egyenlít ki, s a kölcsönös megértésnek valóban nem a szó szoros értelmében veendő közege az. Az államnak érdekében áll, hogy hivatalos nyelvét minél több polgára ismerje, s hogy az megtörténjék, módot kell nyújtania, hogy azt a legkönnyebb szerrel megtanulhassák. Ki szólhatna erőszakoskodásról oly körülmények közt, midőn ez az erőszak első sorban a szenvedő félnek válik javára, a ki bővítí ismereteit s azonkívül oly állásra tehet szert, melyre az állami nyelv ismerete nélkül soha sem juthatna. Magyarul tanulni még nem tesz annyit, mint elfelejteni németül, s valamely nemzet nyelvét elsajátítani nem jelenti megtagadni saját nemzetiségét.

Államisága eszméjének tartozott a magyar nemzet, midőn nyelvének, ezt a bár szerény igényű szolgálatot meghozta, de ugyanekkor türelmességének alta tanujelét, midőn óvakodott túlmenni a kellő mértéken. Mert hogy erélyesebb rendszabályokhoz nem nyult, erre bizonyára önmagából merítette az ösztönt s nem indult külföldi példa után, melylyel bizonyos culturnemzetek a nemzetiségi politika terén a jellemző esetek hosszú sorában bennünket megismertettek. Nem hozzuk föl a németeknek Posenben vagy Elsassban véghezvitt dolgait; az összehasonlítás valóban nem lenne helyén, annyira eltérő a két hatalom eljárása, habár bizonyos az is, hogy a párhuzam megvonásakor a szabadelvű, türelmes és elnéző politika előharczosai mi lennének, s nem a uémetek. De ettől eltekintve, egy csekély bepillantás tanügyi viszonyainkba meggyőzhetné a Schulverein lármás vitézeit, mennyire igaztalanul vádolnak az erőszakos magyarosítással.

Nekik tudniok kellene — az új középiskolai törvényjavaslat

előkészítése eléggé demonstrálta — hogy ebben a mi országunkban a tanügy vezetése tulnyomó részben a confessiók kezében nyugszik. Iskolaügyeikben ugyszolván önkényüleg járhatnak el ezek. S tudniok kellene azt is, hogy az erdélyi szászok, jóllehet ág. hitvallásuak, kik tekintélyes számuknál fogva a tulajdonképi Magyarországon oly kiváló szerepet töltenek be, emezektől teljesen különvált, önálló confessiót képeznek, mely a magyarországi ág. kitvallásnak összességétől egészen függetlenül, egyházi és iskolai dolgaiban megszorítás nélkül gazdálkodhatnak. A mikor tehát a kormány a legnagyobb kimélettel tartózkodik a felekezetek culturalis ügyeibe való illetéktelen beavatkozástól, azt állítani, hogy a szászok sorából, kik a maguk urai, a német nyelv erőszakosan kiszorittatik, ép oly nevetséges, mint rosszakaratu ráfogás. De nézzük más oldaláról a kérdést. Hiteles és igen jellemző statisztika az, melynek főbb adatait ezuttal föl akarjuk használni. Ez összeállításból kitűnik, hogy 1880-ban 15824 népiskolája volt Magyarországnak, e számból állami iskolára esett 266; a kormánynak tehát ez elenyészően csekély számra volt közvetlen befolyása, míg a többi 15.558 intézetben kizárólag a felekezetek intézkedhettek. S mily erőszakosan folyik itt a magyarosítás, kitűnik abból hogy 8482 iskolában, tehát a nagyobb részben az előadás nyelve nem volt magyar; s legyenek meggyőződve a Schulverein tisztelt tagjai, hogy ha be fog állni az az idő, s őszintén óhajtjuk álljon be minél előbb, midőn a nem-magyar iskolák száma csökkenni fog a magyarság javára és a nemzetiségek rovására, ugy az éppen nem az állami hatalom „erőszakos“ befolyásának lesz tulajdonitható, hanem annak, hogy a társadalom maga magyarosodik s az végzi a helyes ösztön

s a jól felfogott érdek utmutatása nyomán minden künyomás nélkül is azt a nagy átalakulást, mely új nemzedékek vérével frissíti föl, forrasztja össze és edziti a magyar nemzet életerőit.

A tények e nyilvánulása oly természetes és oly igazságos, mint minden történelmi fejlemény. S ha van a mi csak megerősítheti e fejlődés jogalapját, úgy az amaz átalakulás, mely viszonyaink megítélésében a bécsi sajtóban észlelhető: ama sajtóban, mely ezelőtt sohasem tudott s ma sem szeret igazságot szolgáltatni nekünk. De az igazságnak megvan a maga kérlelhetlen logikája, mely elől sokáig kitérni nem lehet. A bécsi német közvélemény egyik elsőrendű organuma, a „Neue Freie Presse“ a magyar középiskolai törvényjavaslatról szólva, ma már visszanyerte ítélőképessége elfogulatlan-ságát s kész beismeri, „hogy a magyar állam fogalma elválaszthatatlan a magyar faj politikai suprematiájától,“ melytől „senki sem vitathatja el a jogot, hogy állampolgárait kivétel nélkül alávéthesse rendeleteinek.“ Ám, hogy a magyar állam nem él politikai suprematiájának kiálkozó előnyeivel, s hogy rendeleteinek az állami polgárokat nem veti korlátlanul alá, bizonyítja az a törvényjavaslat, „mely miatt ismét megkondult a vészharang Nagy- és Kis-Saxoniában s most összes csataerejét sikra szállítja ellenünk a Schulverein. Bátoran állíthatjuk, hogy az a törvényjavaslat csak ürügy és nem ok volt e hadüzenetre. Mert először s a javaslat még csak nem is javaslat, annál kevésbbé törvény; a confessiók, hogy méltányos igényeiket megfelelően érvényesíthessék, vezérférfiak által befolyást gyakorolhatnak módosulására s a vezérférfiak sorában ott láttuk legjobban kardoskodni a szászok küldöttjét. De e külső tényezőket figyelmen kívül hagyva, a javas-

latban a nemzetiségek ellen intézett merényletet csak az láthat, a ki minden áron azt keresi, hol lehetne belénk kötni s a ki harcot akar minden alkalommal, habár erre legcsekélyebb oka sincs. Ha a kormány exclusiv nemzeti szempontból akarja megoldani a kérdést, nem oly törvényjavaslatot alkot, mely teljesen meghagyja a confessiók önrendelkezhetési jogát, s nem osztja meg az előkészítés munkáját oly készséggel és engedékenységgel a felekezetek közt. Mint a kákán a csomót, keresi a bécsi lap, hol fedezhetne föl a javaslatban chauvinistikus fölfogásra valló intézkedést s egyetlen egy — különben lényegtelen — ponton akad meg vizsga szemé. *) Ha van, ami bizonyít a javaslat liberalismusa mellett, ugy a rideg kritika e kényszerű meglágyulása az. S mégis zsarnoki elnyomást emlegetnek a szászok — azaz most már nem ők, hanem a szócsövíük gyanánt szolgáló „Schulverein,“ s az állami hatalom illetéktelen beleavatkozását látják oly intézkedések közt, midőn az ismételten hangsulyozza és biztosítja a felekezetek sajátos jogait, míg a maga számára pusztán oly hatáskört követel, melyet hivatalos jellege egyenesen előír. A felekezetek s ezek mögött a nemzetiségek tehetnek ezután is iskoláikban, a mit akarnak, de viszont, ki vitathatná el az államtól azt a jogot, hogy a maga iskoláiban önmaga határozza meg a qualificatiót, melytől függővé teszi tanárai alkalmazását. A ki nem hajlandó a qualificatióknak alávetni magát, nem kényszerítették rá s annál kevésbbé nyomasztónak mondható az állam intézkedése, mivel a középiskoláknak aránylag nagyon csekély száma van az ő kezeiben, míg a többiek fölött autonomiájuk keretében a confessiók rendelkez-

---

*) A miniszter ezt a pontot is módosította.

hetnek tetszésük szerint. Valóban csak a megtestesült gyűlölködés, mely ármánykodva lesi a kellő pillanatot a kitörésre, láthatott okot ebben a törvényjavaslatban, hogy a gyalázkodás és hamisítás eszközeivel újból felköltse a legveszélyesebb indulatokat s megindítsa a legvisszatetszőbb harcot.

Ime eljutottunk a legujabb „sérelemig,“ mely mértföldkövét jelzi ismét a rég folytatott, abbahagyott, most fölelevenített küzdelemnek. Vajjon határárkó marad-e, melynek talapzatán megtörik majd a szenvedélyek árja s ismét béke lesz a népek közt, avagy inkább kiinduló oszlopa egy nagy szellemi hadjáratnak: nem tudjuk. De mi elzarándokoltunk e köig, s ez utunkban meg-megálltunk a „kimagasló sérelemnél,“ mint a Kalvária-hegy szobrainál, hogy a hazafiúi lélek minden bűnbánatával töredelmesen tüntessük föl és valljuk be, mennyire „zsarnoki,“ „törvénytíró,“ „vagyont rabló,“ „türelmetlen,“ „önös“ és „kiméretlen“ ez a magyar nemzet.

Már most engedjék meg nekünk, hogy igazság-szeretettel elmélkedjünk a fölött is, mennyire nemes, törvényt tisztelő, tolerans, önzetlen és gyöngéd az a Schulverein s mindaz, a mi szövetségébe tartozik.

Mi is voltaképen a Schulverein?

A Schulverein oly társadalmi szövetség, melynek czélját az alapszabályok e szavakban írják körül: „A német Schulvereinnak czélja, hogy a németeket a birodalmon kívül megtartsa a németiségnek s minden erejéből támogassa őket abbéli törekvésükben, hogy németek maradjanak vagy ismét azokká váljanak. Az egyesület minden párttörekvéstől távol áll.“ — E cikket kiegészíti mindjárt a következő: „Czélját az egyesület elérni törekszik német iskoláknak és könyvtáraknak támogatása s a körülményekhez képest felállítására, német könyveknek beszerzése, megfelelő iratok terjesztése, német tanítók alkalmazása és más hasonló eszközök által.“

A czélnak eme körülírása, mint első tekintetre föltűnik, meglehetősen határozatlan, mert egy szóval sem fejezi ki a működés általános jellemvonalát, mely azután a részleteknek is domináló eleme gyanánt szolgálhatna. De mivel többször hallottuk hangoztatni, hogy a Schulverein kizárólag culturalis czélokot követ s az idézett cikkben közölt szavak csakugyan erre s nem másra engednek következtetni, elfogadjuk s bizonyára dicséretreméltó törekvésnek tartjuk a Schulvereinnak hivatását. S nem csekélyebb elismeréssel kell adóznunk a külső organismus egyszerű, de fölötté ügyes alkotásának is, mely ama szép czél előmozdítását közvetíti. Az

anyaegylet tartományi szövetségekre, ezek pedig helyi csoportokra oszlanak, s bár az alsóbb közületek a felsőbbekre vannak utalva, mindazáltal a maguk körében a legnagyobb függetlenséggel működhetnek, s így minden tekintetben harmonikus, élénk és hatásos az erők összejátszása. Hozzájárul, hogy a tagsági díj nagyon olcsó; — 3 márka évenként, de a ki akar, többet is fizethet — a mi által legszélesebb körű érdeklődés válik lehetségessé, s ha az alapszabályok e rendelkezésein kívül kiemeljük, hogy a helyi csoportok vezetői nagyrészt papok és tanítók, míg a felsőbb közületek élén országos nevű férfiak állanak: ráutaltunk azon kedvező föltételekre, melyek közt az egylet, a melynek góczpontja Berlin, kifejtheti missióját.

Mi tehát erre s csakis erre fogjuk fordítani minden érdeklődésünket s a cél nagyságához méltó figyelemmel fogjuk kísérni azon lépéseket, melyek eddig a Schulverein részéről tétettek, az irányt, melyben haladott, az eredményt, melyet felmutatni képes. Mert végre is az alapszabályok minden kitűnő rendelkezésük daczára is holt betűk maradnak csupán, ha végrehajtásuk nem felel meg szellemüknek.

S ha most eddigi tapasztalatainkról akarunk számot adni, akkor a leghatározottabban kimondjuk, hogy a Schulverein nem felelt meg nemes hivatásának, s nem fog megfelelni mindaddig, a míg továbbra is oly tényezők által befolyásoltatja magát, melyek őt magát is tévutra vezetik s legjobb erőit oly irányba terelik, mely mindenképen veszedelmes, első sorban az általa képviselt ügyre nézve. Mert a német culturalis érdekek istápolását oly értelemben, a mint azt az egyesület intentiója megkívánná, sehogy se tapasztaljuk részéről. Ellenkezőleg. A Schulverein a fölvilágosodás tényei

helyett az elvakított szenvedély kifakadásait nyújtja. Nem a culturának, hanem a politikai izgatásnak áll szolgálatába. Nem az igazság, hanem az ámitgatás fegyvereivel küzd. Nem eszmék lelkesítik, melyek megoldása komoly erkölcsi testületnek képezné földadatát, hanem üres phantomok, melyek egy téveszméktől beteges clique törekvéseit fejezik ki.

A német elem szapora és elterjedt faj s a Schulvereinek biz akad dolga elég, ha lelkiismeretesen és következetesen kívánja végrehajtani rendeltetését. Évek óta százezrek vándorolnak Németországból Amerikába s más világrészekbe s e százezrek elvesznek a német nemzetiségnek. A Schulverein kísérletet sem tesz, hogy megtartsa őket a német culturának. Németek laknak Európa minden országában idegen hatalom alatt, lesznek belőlük oroszok, lengyelek, angolok, talán még törökök is; velök nem törődik a Schulverein. Tulnyomó számban élnek a németek Ausztria-Magyarországban, melynek egyik felében a német faj eddigi domináló helyzetét megdönteni készülnek a nemzetiségek, sőt egy hatalmas nemzetség gyűlésében már a németek testi épségét sem kiméli: a Schulverein itt sem talál tenni valót. Elkárhozott lelkeknek tartja a Magyarorszában élő 1.596,000 német lelket is, hogy teljesen megfélekezett megmentésükről. Hanem igenis, a német culturát, a német nagyságot, a német missiót egyedül és kizárólag abban a 180.000 emberben keresi, a kik ott a bűrczes Erdély szögletében "nyögnek a barbár uralom igája alatt." Ha azt a 180.000 embert meg fogja tartani a németiségnek, azaz igazabban: ha annak a 180.000 ember egy csekélyke haszonleső töredékének merő lármájára tönkre fogja tenni a külföld előtt a magyar nemzet reputációját, annak a

nemzetnek, melynél toleransabbat nem ismer Európa: akkor azt hiszi a Schulverein, teljesítette missióját.

Szerencsére ez nem fog sikerülni neki. Minél leplezetlenebbül tárja föl eszközeit a Schulverein, annál hamarább lejárja magát. Majd lesz alkalmunk kimutatni, miben öltenek testet azok a vágyak, melyeknek oly csalfa színt tudnak kölcsönözni a berlini urak. Előbb azonban tisztázzuk csak a kérdést. Nagyon téved, a ki azt véli, hogy e mozgalom csak most keletkezett s a Schulverein saját fölbuzdulásából, önként indította azt meg. Évek előkészített munkája ez s gyökerének jelentékeny szálai Németországon kívül rejlenek. — Lépjenek csak elő azok a mi „szász testvéreink“, a kik évek óta folytatják ellenünk az áskálodást és ámitgatást s a kik „fölvilágosításaikkal“ adtak és adnak impulsust az áramlatnak. Nem csupán Berlinben, sem Münchenben vagy Drezdában, hanem Szebenben és Brassóban is összefutnak azok a szálak, melyek „a nemzeti cultura és az emberi jogok“ bajnokai cselekedeteit mozgatják. S az a rendszeres kitartás, melyet műveleteikben tanusítanak, nem kevésbbé csodá'atos, mint az ügyesség, melyvel tulajdonképi ezéljaikat takargatni tudják. 1868 óta, a mikor a magyar állam hozzáfogott consolidálásához, érlelték ők a mai mozgalmat. Míg azelőtt csupán papjaik és tanítóik jártak ki nagy Németországba, hogy a többi magyarországi reformáltak módjára, tanulmányaik essentiáját a reformatio eredeti színhelyéről és forrásaiból merítsék, most csoportosan mennek ki azok is, a kik előtt a tulajdonképi ezél nem is az volt, hogy ismeretek szerzettessenek; inkább összeköttetésekre volt szükség, melyek a mi állapotainkról nyertének oktatást, s legyenek apostolai a szász ügynek. S a szóbeli informatiókat, ha majd visszatértek a küntlevők, fölváltják

az írásbeliek, melyek azután épp oly megbízhatók, pártatlanok és mentek az előítélettől, mint az előbbiek. S míg odakint forr már a kóranyag, itthon fáradoznak a talaj alkalmassá tételén. A sajtónak nagy és nemes hivatásául jutott, hogy megadja a kellő fölvilágosításokat, irányt szabjon a gondolatok és érzelmek menetének, szóval a publicitás áldásaival éreztesse jótékony hatását. Van az erdélyi szászoknak organumuk, úgy hívják, hogy „Siebenbürgisch Deutsches Tagblatt“. Lehetetlen elvitatni tőle, hogy jelentékeny befolyást gyakorol az olvasni szerető szászokra. S ez a lap valóban bámulatot kelt azon következetesség által, melylyel évek óta élészti a magyarok és szászok közt az elkeseredést. A gyűlölet megírva: így jellemezhetnők egész lényét. Végig mehetünk valamennyi évfolyamán: egyetlen egy számában se hangzik felőlünk az engesztelés, a rokonszenv szava. A magyarokról csak azt tudja, a mi rossz és rettenetes. A mi nemzetben megutálandó, abból kijuttat a magyarnak mindent. Az a magyar nemzet, mely lelkesedik a szépért, mely nagyot teremt, nem létezik számára. Soha irodalmi vagy tudományos mozgalmairól, jeles férfairól, magasztos tetteiről, hirt nem ad. Ellenben ritka éles tekintettel választja meg a tárgyat, mely a maga módja szerint előadva, az ellentéteket növeli és a kedélyeket elmérgesíti. S a „Tagblatt“ férfiai kívánnak szerepelni itthon, mint a nép felvilágosodott vezérei, a külföldön, mint állapotaink avatott ismertetői. Ők, a kikről egy társuk, a szász Meltzl Oszkár — a kire pedig sehogy se alkalmazható a renegat elnevezés — már 1878-ban megmondta, hogy népüket az örvénybe viszik, ha a megkezdett uton haladnak tovább; ők, a kikről kimutatta, hogy Magyarország teljesen terra incognita előttük, melynek még földrajzáról sincsenek

világos fogalmaik. De ha nem helyeselhetjük, mi értjük az ő eljárásukat. Vannak emberek, a kik csak addig nagy férfiak, míg kizárólag ők birják a „hazafiságot“ arendában. Mihelyt a nép, melynek czimerével takaróznak, fölvilágosodik: az ő uralmuk is megtörik, mert szédelgő mesterségüknek többé hasznát nem vehetik. S ez a clique, melynek a lehető legjellemzőbb példánya nálunk annyi kiadásban látható, saját egoistikus érdekei istápolása végett akarja megakadályozni minden áron az ellenségeskedő felek kibékülését. Neki az a kenyere, a mi másoknak ölő méreg.

S ha most követjük a mozgalom tovafejlődését, látjuk mint létesül az országon belül, mint kívül a viszontbiztosítási viszony. Kell, hogy az elnyomott szászok jajkiáltásai pártatlan, külföldi férfiak által megvizsgáltassanak és — igazoltassanak. Már 1870-ben bejön egy „nagyhirű történettudós, W. Wattenbach“ s így fölötte „alapos“ munkában (Die Siebenbürger Sachsen. 1870.) rómes dolgokat tár föl az erdélyi Bruderstamm hallatlan elnyomatásáról. Négy évre rá, itt terem Franz von Löher, a ki az érem másik oldalát mutatja be s „Die Magyaren und andere Ungarn 1874.“ ezimű nem kevésbé „alapos“ művében viszont a magyarok brutális jellemvonását és ázsiai elvetemedettségét domborítja ki. S azóta mondhatjuk, gomba-módra nőttek a szász földet és lebilincselte szegény népét ismertető iratok, melyek mindegyike egy-egy égbekiáltó Schmerzenschrei. Wattenbach után Schröer, Schröer után Löher, Löher után von Ráth, Ráth után Andree, Andree után Heinze, Heinze után Ludolf stb. Nem is említve azokat, a kik folyóiratokban, czikkeken mondják meg az „igazat.“

A mikor azután a kezdeményezés munkája ily sta-

diumba jutott, akkor hozzáfoghatni a rendszeresítés munkájához: előáll a Schulverein. S a kik élére állanak, ugyanazok a névszerint is felsorolható férfiak, a kik rólunk irt munkájukban kétségtelen jeleit adták nemcsak elfogultságuknak, de rozszakaratuknak is. Az ő nevük egész fogalmat jelent, mely azonban nem azonos a Schulverein igazi missiójával. Az a Schulverein, mely az ő vezetésük alatt, az ő eszközeikkel működik, csak névleg az.

Ha fejlődésében követjük e szövetséget tevékenységét, látjuk, mint nő terjedelemben, ám látjuk azt is, hogy a fölmerült tünetek rohamosan törekednek ama pont felé, melyben az egyesületnek, ugy tetszik — tulajdonképeni célja culminál. Megalakulnak a főkegyletek, de az alapszabályok (lásd a münchenit) *) már kijelölik cselekvéseik terrainumát: Ausztria-Magyarországot, s kijelölik oly értelemben, mely több a tisztán culturalis célok istápolásánál. S lassanként mind tisztultabb körvonalokban jelentkeznek a vágyak és az eszközök. A Schulverein 1881. december 17-ki közgyűlésének főtárgya az erdélyi kérdés; egy jelentés vétetik sajnos tudomásul, mely szól a szászok kimondhatatlan Drangsaljai-

---

*) A müncheni egyesület, mely Löher vezetése alatt áll, (s ez a név egész program) így definiálja első két paragrafusában hivatását:

a) a fajtestvéreket a birodalmon kívül, nevezetesen Ausztria-Magyarországban megtartani a németeknek s azon törekvésükben, hogy németek maradjanak, főleg az iskola terén, erejéből telhetőleg gyámolítani.

b) a külföldön élő németek és az anyaország közt való közlekedés élénk elősegítéséhez és főtartásához, nevezetesen Németország kereskedelmi forgalmának a dunai és a keleti országokkal való emeléséhez lehetőleg hozzájárulni, a németek által lakott országok természeti, kereskedelmi és társadalmi viszonyai felől fölvilágosításokat szerezni s terjeszteni, végre a német kivándorlásnak szabályozását nemzeti és nemzetpolitikai elvek szerint elősegíteni.

ról. De nemsokára vaskos füzetek jelennek meg*) a Schulverein kezdeményezésére és ajánlatával, melyek kizárólag az erdélyi szászok védelmét: vagy mi náluk egyre megy, a magyarok becsmérést tárgyalják, sőt folyóiratnak kell létrejönni, (Flugblatt dem Deutschthum zum Schutz und Trutz.) hogy állandósítsák a népmentés munkája. Végül pedig, hogy a sajtó hatását az élő szó is fokozza, most szélében rendeztetnek fölolvasások, melyeknek nem is lehet más hősük, természetesen passiv értelemben, mint megint a szerencsétlen erdélyi szászok.

Ez az exclusiv irányu s aránylag nagyon szűk körre szorított, de oly nagy hévvel tanusított részvét valóban megindító lenne, ha nem ébresztene gyanut. Mert legalább is gyanusnak kell tartanunk, hogy a Schulverein ezen a nagy világon, sehol másutt nem látja a német culturát veszélyeztetettnek, csak éppen Erdélyben. S mivel érdemelték meg amaz ezer meg ezer, hazájuktól elszakadt, s az elnemzetlenítés annyira veszélyének kitett többi németek, hogy a Schulverein tőlük megvonja apai gondoskodását s minden gyöngédségét és figyelmét egyedül a szászoknak tartsa fenn. De hát higyük el, hogy másutt nincs mit keresni a Schulvereinnak; s most kérdezzük egész határozottsággal, mit akar voltaképp a szászoknál? Missiójára fog hivatkozni, mely a német cultura sértetlenségében való megőrzését és ápolását teszi szükségessé? Elnyomta-e valaha nálunk valaki a szászok nyelvét vagy irodalmát? Nem-e maguk urai minden néven nevezendő ügyeikben? Nem-e hangzik

---

*) Hungarica Eine Anklageschrift von dr. Rudolf Heinze. 1882. Der Sprachen und Völkerkampf in Ungarn. Ein Bericht und Mahnwort an das deutsche Volk von Karl Ludolf. 1882.

templomaikban a német szó s nem-e virágzik iskoláikban és szellemi életük minden nyilvánulásában a német cultura?

S ha már el is fogadjuk azok álláspontját, akik bár teljesen alap nélkül a német cultura elnyomatását hirdetik, kérjük, az-e a helyes mód annak visszaszerzésére és megvédelmezésére, a melyet a Schulverein követ? A mikor izgat egy idegen állam intézményei ellen, melyeket törvény szentesít. A mikor könyveket nyújt az ifjuság kezébe, mely a cultura nagy eszméi helyett a lázító politika szenvedélyeit oltják a fogékony kebelbe. A mikor mindenféle képtelen és ellenséges híreket költ az országról, melyben a mivelődés munkájára vállalkozik. A mikor miundenfélét azt hirdeti, hogy „ott a máglyát kivéve az állapotok semmiben sem különböznek azoktól, melyek a spanyol inquisitió idejében uralkodtak.“ A mikor az engesztelés szavára bujtogatással felel. A mikor nincs az a gonosz indulat, az a rágalom, az az ármánykodás, melyet ki ne találna ellenünk. A mikor gyűlöl, mótelyez, ront, — a helyett, hogy szeretne, oktatna, építne!

Oh, az igazi culturának nem ily eszközökre van szüksége, hogy érvényesítse magát s nagyon szomorú lenne, ha magasztos főadatának a Schulverein fegyvereivel kellene megoldást keresni, még ha csakugyan ellenséges elemekkel állana is szemközt.

Szabad-e most már összegeznünk az elmondottakat? Csak részben s csakis annyiban, a mennyiben constatálnak veljük, hogy a Schulverein képmutatása daczára, egészen ferde irányban oly ügyért kardoskodik, a melynek veszélyeztetésére nálunk senki se gondol s hogy küzd oly fegyverekkel, melyek minden egyebek, csak nem tisztességesek. De mert, hogy vállalatának mélyebb jelentőséget kölcsönözzön, a Schulverein egy eszmét hangsulyoz enuntiatióiban, melyek végső következtetési annak diadalra segítésére czéloznak s mert csakugyan akár szándékainak alapszabályszerűleg olvasható körülírásában, akár magukban tetteiben újabban mind határozottabban alakot ölt amaz idea; kell még, hogy megszabadítva a phrasisok csillogó köntösétől, egész meztelenségében domborítsuk ki azt az „eszmét,” mely azután megadja a kulcsot a Schulverein törekvéseinek igaz méltánylásához.

S ez az eszme a „nagy német” eszme egyik variációja, mely megszületett azoknak agyában, kik a történeti, közjogi, természeti és ethnographiai viszonyok ignorálásával a német fajnak a Duna országában és általában a Keleten való praeponderantiáját remélik megvalósíthatni. A Schulverein, a midőn a szász ügyet fölveti, fölveti egyuttal a hatalom kérdését és hangoztatja, hogy itt nem csupán a német cultura és neinizetiség megrovásáról

van szó, hanem arról is, hogy a német elem ismét visszanyerje világhatalmi állását Europa keleti részében.

Vagyis, hogy az ő szavaikkal éljünk: „Magyarország és Erdély német kérdést foglalnak magukban, nem csupán oly értelemben, hogy ott a nagy ideális érdekek egész sorát megvédenünk, hanem abban az értelemben is, hogy ott jelentékeny realis föladatokat, nagyfontosságú nemzetgazdászati és nemzeti politikai kérdést kell megoldanunk. Mind jobban tör utat annak a fölismerése, hogy a német birodalomra nézve a Duna mellett nem csupán kulturkérdésről, hanem hatalmi és életkérdésről van szó, oly kérdésről, melynek megoldásán a német nemzet minden körének közreműködni kell, hogy biztosítsák Németország nemzeti és gazdasági jövője. . .“ Majd: „Lehet és kell is, hogy a német birodalom visszanyerje (?) régi világhatalmi állását keleten. Nem a dicső múlt iránt való sentimentalis kegyelet, hanem az érdekek hatalmas ereje, sőt vasszükség, mely naponkint érezhetőbbé válik, utalnak bennünket a keletre.“ . . .

A Schulvereinnak azonban rossz emlékező tehetsége van. Még azzal sem dicsekedhetik, hogy az eszme, melyet fölvet, új lenne. A német elemnek kelet felé való terjeszkedését már évtizedek előtt hirdették s pedig német nemzetgazdák, a kik figyelmessé tétetvén az Amerikába nagy mértékben megindult kivándorlási hajlamra, merőn praktikus szempontból ajánlották, hogy ez áramlat inkább a ritkább lakosságú Magyarországra és általában a kelet felé tereltesse. Csakhogy ezek a férfiak nem voltak szűkkeblűek s az ő látkörük messzebb terjedt, mint az exclusiv német vagy szász érdekek apostolaié. Fölismervén az emberiség érdeksolidaritását s az emberi erők harmonikus működhetését tartván szem előtt, le tudták vet-

kezni a kicsinyeskedő házi politikát, mely mindenütt és mindenben a maga szemüvegén látja a világot.

Vajjon mi rászorultunk-e a német kivándorlókra, avagy a lakosságunk gyér voltából eredő hátrányok csakugyan az emberanyag hiányára s nem inkább a népességnek vidékenként aránytalan megosztására vezethető-e vissza: azt nem fejtegetjük e helyen; annyi bizonyos, hogy azok a német nemzetgazdák és politikusok, midőn honfitársaikat hozzánk akarták átszállítani, teljesen mellőzték a nemzetiségi szempontot s egyes egyedül a nézetük szerint helyesen fölfogott gazdasági érdekre voltak tekintettel. Hogy ennek a kérdésnek h a t a l m i jellege legyen, azaz: hogy a német elem u r a l m á n a k nyitassék tér, arra nézve az impulsus Bécsből indult ki, a hol azelőtt mindenkor kerestek alkalmat a germanisatio eszközeivel vezetni a politikát, sőt, hogy csak ujabbra is, a mi szász testvéreink se mutatták idegenkedésüket az eszme iránt, bizonyítja a készség, melylyel magukévá tették Schmerling ur terveit. A Schulverein is épp oly határozott tévedésben van a német fajnak világhistóriai hivatása felül, melyet különben mi a maga országában és határai közt szívesen elismerünk, mint a mily sajátos fogalmakat táplál az idegen földön lakó németek közjogi helyzetéről.

Mert mit szóljunk akkor, ha hirdeti, hogy azok a németek által lakott részek — németországi g y a r m a t o k, melyek ügyeibe az anyaország tetszés szerint beleavatkozhatik. S mit feleljünk Heinze urnak, a midőn fölháborodva a magyarok zsarnoksága fölött, német consulatásoknak állítását sürgeti Szebenben, Brassóban s mindenütt, a hol németek laknak. Vagy a midőn Ludolf ur arra inti a német birodalmi kormányt, hogy ne maradjon az angolok és francziák mögött, a kik gyarmataikat oly nagy mértékben részesítik védelemben

és gondoskodásban. Különben Ludolf ur, hogy szavainak annál nagyobb nyomatékot adjon, hivatkozik Liszt Frigyesre a kiváló nemzetgazdára, a kit úgy akar feltüntetni, mint előharcosát a Schulverein államphilosophiai eszméinek.

Hogy kitüntessük, mily igaz és őszinte Ludolf ur eljárása, vagy a mi bizonyára fontosabb — bizonyítsuk azt, mint gondolkozik egy kellően felvilágosodott, higgadt és a viszonyokat teljesen ismerő férfi, idézni fogjuk Liszt Frigyesnek egy nevezetes mondatát; ugyanannak a Lisztnek, kire Ludolf ur hivatkozik.

Liszt Frigyes szószerint ezeket mondja:

„Magyarország Németországra nézve a kulcsot képezi a Törökországhoz s az egész Levantéhoz, a Kelethez s egyuttal védfalat alkot az északi túlhatalom ellen. Egy szabad, népes, gazdag felvilágosodott és erős Magyarország a dolgok természete által utalva van, hogy mindenkorra testvéri szövetséget kössön Németországgal. Azok a németek, kik Magyarországot germanisálni akarják, tévedésben vannak a német nemzet érdekei iránt. **Ha a magyar nemzetiség föl nem ébred, Németországnak kellett volna azt saját érdekében fölébreszteni; sőt elő kellene segítenie a Magyarországba kivándorlott németek minél gyorsabb megmagyarosítását.**“

Igenis, ezeket mondja Liszt Frigyes, a leggenialisabb és legélesebb eszű tudósok egyike. Pedig ő bizonyára volt olyan jó német hazafi, mint akár Ludolf akár Löher ur.

Csakhogy ezek a nézetek nem illenek a Schulverein politikusainak programjába. Az ő politikájuk egészen más jellegű. Hogy minő, egy rövidke példával fogjuk igazolni. A Schulverein egyik kiváló vezérférfia dr. Wattenbach berlini egyetemi tanár s hirneves történettudós a minap az egyesület

drezdai fiókjának meghívására fölolvasást tartott az erdélyi szászokról. Mily tájékozott és szakavatott e tudós ur, legalább a mi ügyeinkben, legyen elég csak azzal az egy állítással illusztrálnunk. mely szerint Magyarországon úgy az activ, mint a passiv választási jog a nemességhez van kötve, minek következtében a némettség a magyar országgyűlésen képviselve nincs. Még tanulságosabb azonban, a mit a jövő teendőiről mond. Miután egész sorozatát hozta föl a példákuk a német elemnek Erdélyben történt elnyomatásáról — fájdalom a „Dresdener Journal“, mely Wattenbach ur fölolvasását megismerteti Németországgal, elfelejtette e példákat felsorolni — kifejti végül, hogy minden németnek kötelessége fölbreszteni az általános hangulatot az ily erőszakosságok ellen, erkölcsi nyomást gyakorolni s esatlakozni a Bécsben megindított hatalmas német mozgalomhoz (?) hogy a külföldön élő németeknek nemzetiségi törekvéseikben támogatást nyujtassék. „Az osztrák-magyar monarchia jelenlegi közállapota már nem állhat fenn soká s végre is Bécsben észre fognak térni, de addig sem szabad engednünk, hogy az egész Dunaország (Donauland) a barbárságban sülyedjen el.“

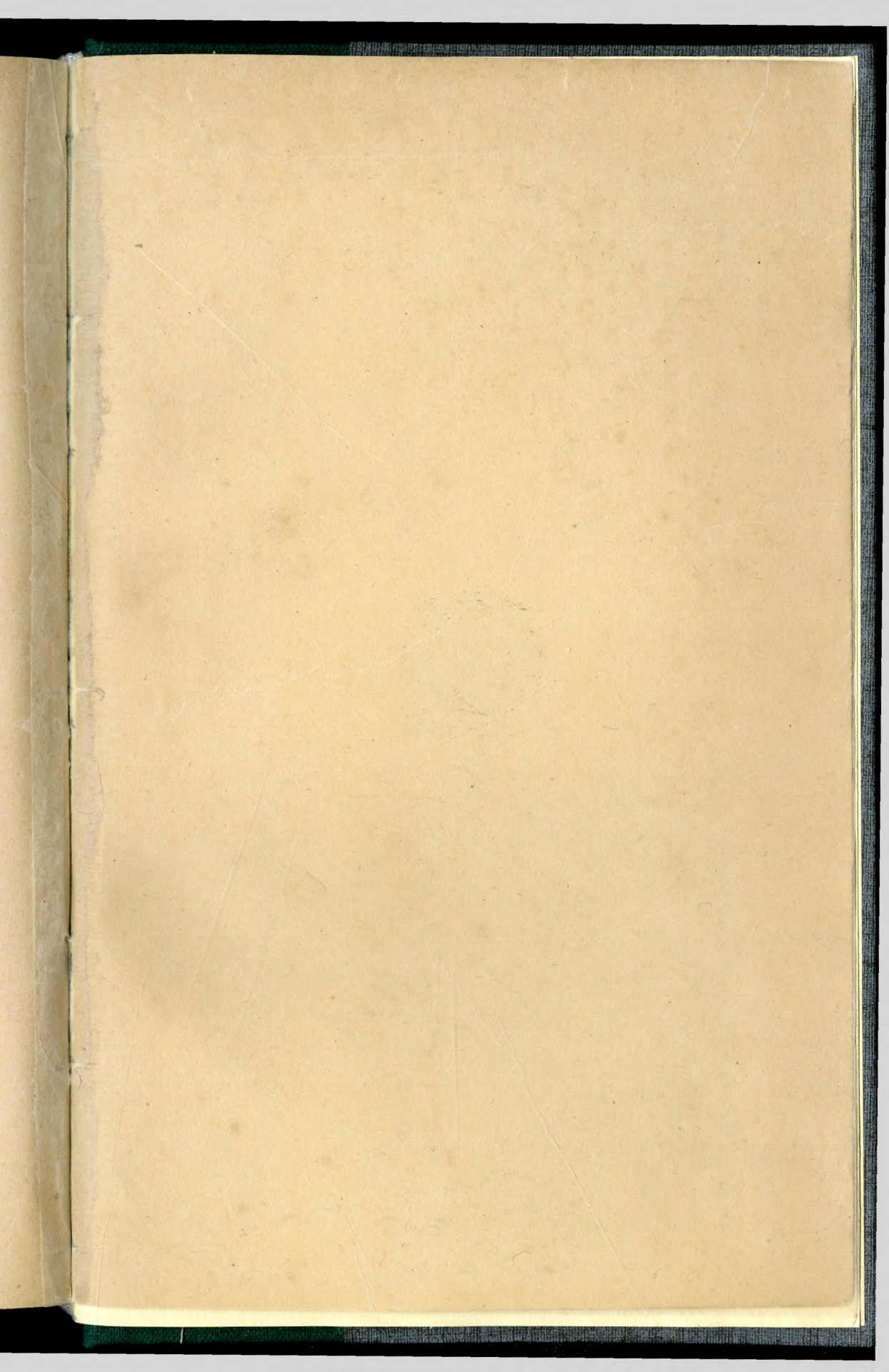
Wattenbach ur tehát már be sem akarja várni, még Bécsben „észre térnek“ s a mi „közállapotunk“ megváltozik. A Dunaországnak nem szabad elsülyedni a barbárságban s azért kezét kell nyujtani az élő (értsd szász) testvérek nemzetiségi „törekvéseinek“. Ez a phrasis se hagyhat fönn kétséget a Schulverein politikusainak missiója iránt. Mintha a mi bőrünk fölött alkudoznának immár, holott eddig elég igénytelenül csak

azt kívánták, hogy ugyan ne „irtsuk“ ki azokat a holdogtalan szászokat. Ime az a kizárólagos culture zél, mely távol áll minden párttörekvéstől, mely „nem akar ellenséges hangulatot kelteni a magyar államiság ellen,“ mely „nem politizálni, hanem pusztán mivelni akar.“

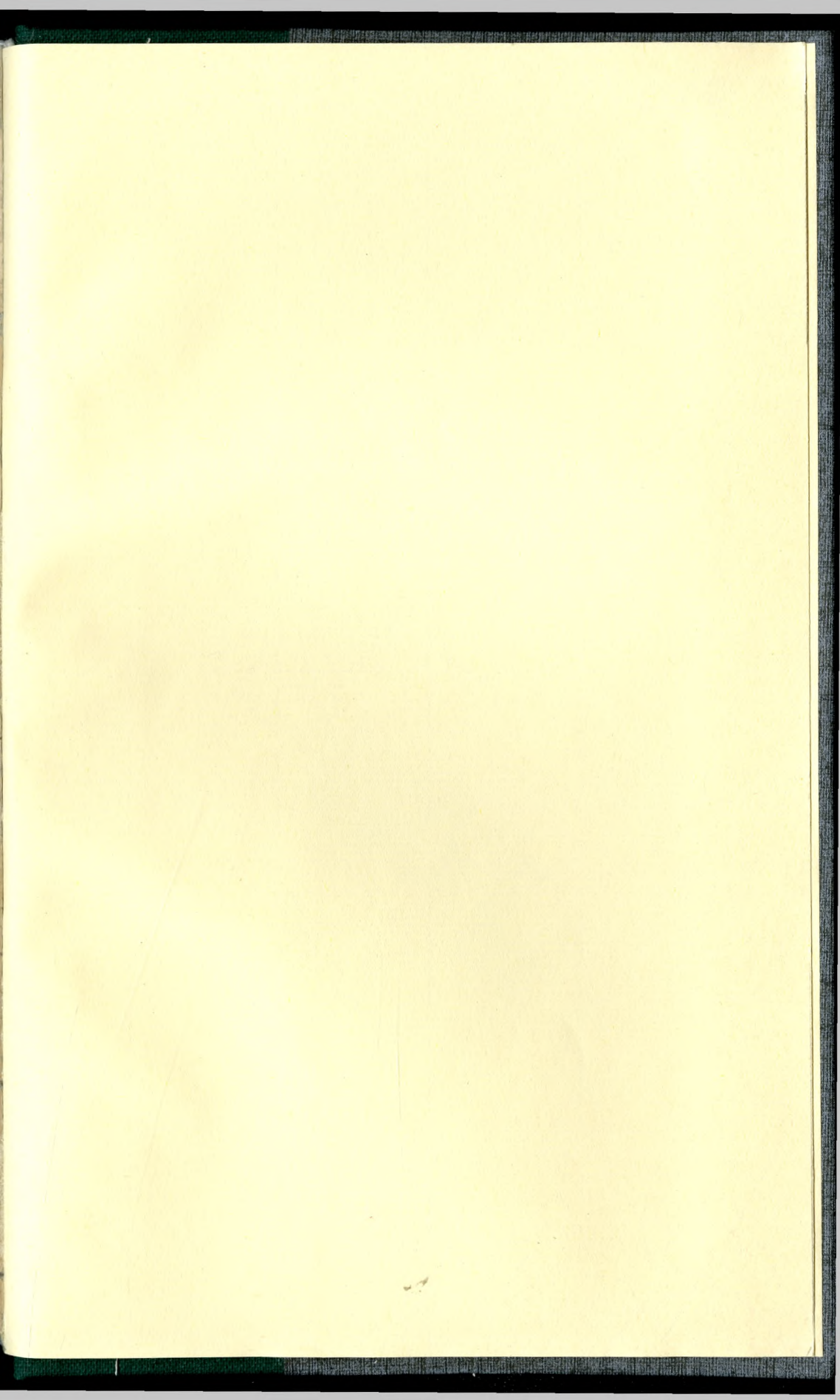
Nem élünk a fegyverrel, melyet ők maguk adnak kezeinkbe. Mert ha komolyan akarnók venni azokat az urakat, akkor nagyon hálás tér nyílnék annak bebizonyítására, mily csekélyre terjed az ő ismeretük, itéletük és tapintatuk határa. Akkor megmondanók nekik, hogy nem ismerik a historiát, mely nem tud a német fajnak a Duna vidékén és a keleten való világhatalmáról semmit; inkább azt tudja, hogy eddig minden ilyesmire czélzó törekvés csufosan dugába dőlt; megmondhatnók, hogy annálkevésbbé lehet kilátásuk akár tömeges telepítés, akár németesítési törekvések útján ez eszine kivitelére, mert először is a germán faj példák bizonyítása szerint leghamarabb elveszti nemzetiségét, s másodsor mert a nemzetiségi eszme előtérbe nyomulása a fajok közt ezen a vidéken ma már ki is zárja a germanizálás lehetőségét s végre megmondhatuók, hogy a kellő érzék és tapintat legkisebb mértékére vall, ezeket a nagyzási vágyakat éppen azon ország és monarchia rovására éleszteni akarni, a mely ország és monarchia legőszintébb és leghivebb barátságát ajánlotta föl Németországnak.

Szerencsére még nem jutottunk annyira, hogy a Schullverein politikusai intézzék a világ sorsát. Németországot sem érte még az a szerencsétlenség, hogy néhány felbujtogatott szobatudós agyréme után kelljen magatartását szabályoznia. Azok a férfiak, a kikre a birodalom vezetése tényleg bízott, tisztán látják a helyzetet s a viszonyoknak valódi ismer-

retében nem szorulnak a Schulverein tanácsaira, melyeknek még létjoguk sines. S valamint nem változhatik az a jó viszony, mely közös érdekek kölcsönös fölismerése által a két államot egybefűzi, épp oly hatás nélkül fog — reméljük, maradni, az az izgató lárma, mely a Schulverein actióját jellemzi. Odakünn előbb-utóbb föl fogják ismerni, hogy egész tevékenységük, legalább az eddig folytatott irányban, humbugra támaszkodik; — ide bent pedig — nos idebent, a német polgártársaink által rendezendő népgyűlések fogják megadni a feleletet. Sa kik mindezek daczára se tudnak belenyugodni a dolgok rendjébe, melyet kijelöl nemcsak a törvény, a jog, hanem a helyes érdek és ösztön is, azok jajgathatnak ezután is, de segíteni rajtuk nem lehet. Magyarország akar is, tud is igazságot szolgáltatni mindenkinek; de első sorban igazságot szolgáltat önmagának.

2012

S.E.
2006.

